

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
доктору психологічних наук, професору
О. В. Брюховецькій

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, завідувачки кафедри
теоретичної та практичної психології Національного університету «Львівська
політехніка» Інституту права, психології та інноваційної освіти
Сняданко Ірини Ігорівни
на дисертаційне дослідження Кулаєвої Тетяни Валеріївни
«Психологічні особливості переживання самотності в дорослому віці»,
представлену на здобуття наукового ступеня
PhD у галузі психології, спеціальність 053 Психологія**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблема самотності особистості суспільстві набула значного поширення в кризових умовах сьогодення. Особливу вагомість набула дана проблема в українському суспільстві умовах широкомасштабної війни через її специфічний вплив на фізичне й психологічне благополуччя людей, про що, зокрема, свідчить й наш досвід консультативної роботи в контексті надання психологічної допомоги особистості. Саме тому тема дисертаційного дослідження, пов'язана з пошуком психологічних чинників і умов сприяння конструктивному переживанню самотності дорослими особами, є надзвичайно актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. У дисертаційному дослідженні адекватно презентовано науковий апарат дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, основні дефініції, дотичні до теми дисертаційної роботи. Результати наукових пошуків авторки подані логічно й послідовно згідно із визначеними метою та завданнями як на етапі теоретичного аналізу, так і емпіричного дослідження.

Зокрема, у першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження самотності в дорослому віці та особливостей її переживання» дисертантка презентує результати теоретичного аналізу основних наукових підходів до феномену самотності та особливостей його переживання в складних умовах нашого часу, на підставі яких сформульовано авторське визначення феномену самотності як комплексного особистісного переживання, що утворює дельту між прагненням особистості у спілкуванні та суб'єктивним переживанням якості її соціального оточення. У контексті теоретичного обґрунтування психологічних особливостей переживання самотності в дорослому віці наведено вікову періодизацію цього віку, при цьому зазначено, що на кожному із етапів дорослості (рання дорослість, середня дорослість та пізня дорослість) змінюються зміст, значення та вплив самотності на життя особистості. Центральне місце в даному розділі відведено авторській моделі конструктивного переживання самотності, при акцентовано увагу на конативній складовій феномену, представленій балансом між униканням ситуацій самотності, нездатністю залишатись наодинці з самим собою, та толерантним ставленням до усамітнення, автономією, спроможністю протистояти тиску суспільної думки та виробленні власних стандартів поведінки.

Другий розділ дисертації «Емпіричне дослідження особливостей переживання самотності в дорослому віці» присвячений висвітленню результатів констатувального етапу емпіричного дослідження специфіки переживання самотності в дорослому віці в цілому та за окремими складовими. Насамперед, слід відзначити ретельно підбрану й обґрунтовану методичну базу дослідження. Можна привітати й прагнення авторки подати авторські модифікації відомих методик на базі відповідних математико-статистичних процедур.

Також у межах даного розділу привертає увагу ретельний аналіз рівнів самотності та їх специфіки залежно від низки характеристик досліджуваних, у тому числі залежно від стратегій долаючої поведінки в дорослому віці.

Важливо, що за результатами кореляційного аналізу констатовано обернений, статистично значущий зв'язок між показниками конструктивного переживання самотності за авторською моделлю та самотністю як такою. Це, на наш погляд, свідчить емпіричне підтвердження теоретичних напрацювань дисертантки.

Особливо яскраво зв'язок між теоретичними положеннями й практичними розробками здобувачки виявляється у третьому розділі дисертації «Сприяння конструктивному переживанню самотності в дорослому віці у формувальному експерименті». Важливо відзначити, що авторська психологічна програма сприяння конструктивному переживанню самотності в дорослому віці побудована як на результатах теоретичного аналізу, так й емпіричних результатів з урахуванням проблем, пов'язаних з переживанням самотності, серед яких вагоме значення має звичаєва норма сприймання стану самотності як такого, що є негативним та травмуючою для дорослої особистості. У зв'язку з цим імпонують психологічні умови, що були визнані дисертанткою як необхідні для розвитку конструктивного переживання самотності (створення середовища емоційного комфорту; активізація суб'єктивного досвіду дорослої людини; забезпечення ціннісного ставлення до своїх індивідуальних психологічних особливостей; актуалізація в процесі навчання мотивації зниження загального рівня самотності та конструктивного переживання самотності; забезпечення рефлексії вправ, занять, програми розвитку конструктивних засобів долаючої поведінки тощо).

Логічним уявляється виокремлення трьох модулів психологічної програми; як зорієнтованого на підвищення рівня обізнаності досліджуваних щодо самотності як дуального стану, пов'язаного із програмами долаючої поведінки, властивих дорослій особистості, так і психодіагностичного модуля, що забезпечує усвідомлення як власного рівня самотності так і притаманних учасникам програми копінг-стратегій; а також модуля, спрямованого на відпрацювання вмій і навичок виявляти власні неконструктивні програми

долаючої поведінки, опанування конструктивних копінг-стратегій, розвиток комунікативних навичок та вмінь керувати власними емоційними станами тощо

Результати реалізації даної програми у форматі спецкурсу «Психологічна програма сприяння конструктивному переживанню самотності в дорослому віці» у формувальному експерименті в процесі підвищення кваліфікації освітян та психологів свідчать про її ефективність і доцільність широкого виокритання в психологічні практики.

Висновки дисертацій презентують основні результати дослідження й свідчать про виконання поставлених завдань і досягнення мети дисертаційної роботи.

У цілому дисертація Тетяни Валеріївни Кулаєвої виконана на належному науковому рівні, результати дослідження пройшли апробацію під час масових наукових і науково-практичних заходів різного рівня, в яких брала участь дисертантка, впроваджені в практику.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження відрізняються науковою новизною та мають вагоме теоретичне значення. Слід відзначити теоретичну модель переживання самотності в дорослому віці, яка складається з когнітивної, афективної та конативної складових, а також двох полюсів, що містять у собі комплекс відповідних якостей дорослої особистості в кризових умовах сьогодення. Крім того, йдеться про виявлені в емпіричному дослідженні особливості переживання самотності у дорослому віці, зумовлені в першу чергу нерівномірним рівнем розвитку її складових, а також їх гендерно-віковими та соціально-демографічними характеристиками. Важливе значення має теоретично обґрунтована психологічна програма сприяння конструктивному переживанню самотності в дорослому віці, яку апробовано та впроваджено в освітній процес.

Дисертантка уточнила сутність цілої низки понять у контексті теми дослідження, як-ось: «самотність», «переживання самотності», «конструктивні копінг-стратегії», «долаюча поведінка у дорослому віці». У дисертації дістали

подальшого розвитку положення про психологічні засади конструктивного переживання самотності дорослими людьми у кризових умовах.

Практичне значення результатів дослідження. Наукові здобутки Т. В. Кулаєвої характеризуються практичною спрямованістю, особливо психодіагностичний інструментарій і програма психологічного сприяння конструктивному переживання самотності в дорослому віці, які безпосередньо можуть бути використані як у діяльності практичних психологів закладів вищої освіти, так і в контексті надання психологічної допомоги широким верствам населення. Отримані результати дослідження можуть бути застосовані в процесі викладання та вивчення психологічних дисциплін у закладах вищої освіти, особливо під час підготовки практичних психологів.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Зміст дисертації висвітлений у 13 одноосібних публікаціях, серед яких 3 статті у фахових виданнях України, включених до переліку, затвердженого МОН України, 1 публікація у зарубіжному науковому періодичному виданні (Чеська республіка), 9 публікацій у збірниках матеріалів і тез науково-практичних конференцій, 1 – програма спецкурсу. Аналіз змісту зазначених публікацій свідчить про необхідну повноту викладу в них основних положень дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Можна констатувати відсутність порушень академічної доброчесності у тексті дисертації, зокрема, всі положення сторонніх авторів, які наводить Т. В. Кулаєва в дисертації для обґрунтування власного підходу, містять посилання на відповідні джерела, а відомості про перевірку рукопису даного дисертаційного дослідження за допомогою автоматизованої системи «UNICHECK» свідчать про відсутність у ньому академічного плагіату.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. За загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Т.В. Кулаєвої слід висловити зауваження й побажання до окремих положень дисертації.

1. Обґрунтовуючи теоретичну модель переживання самотності в дорослому віці, дисертантка оперує поняттями «дефіцитарний» та «профіцитарний» полюси такого переживання (с. 66 дисертації). На наш погляд, дані поняття потребують більш ґрунтовного висвітлення в контексті кризової ситуації сьогодення.

2. Дисертантка вказує на доцільність трансформації негативного психологічного стану людини у нейтральний або позитивний для забезпечення конструктивного переживання самотності (с. 70 дисертації). Уявляється доцільним більш широко показати, яким чином це могло би бути здійснено на етапі формувального експерименту.

3. Не зовсім зрозуміло, на підставі яких даних зроблено висновок про високий рівень значущості проблеми переживання самотності у дорослому віці, незалежно від країни проживання (с. 114 дисертації).

4. Варто було б також більш розлого прокоментувати окремі результати емпіричного дослідження, насамперед, щодо особливостей переживання самотності дорослою людиною залежно від типу батьківської сім'ї, в якій він / вона зростала (повна, неповна тощо), а також зіставити їх з об'єктивним станом її самотності.

5. Серед психологічних умов конструктивного переживання самотності авторка дисертації вказує на забезпечення ціннісного ставлення до своїх індивідуальних психологічних особливостей. Бажано було більше акцентувати увагу на психологічних засобах та механізмах забезпечення такого ставлення у формувальному експерименті.

Зазначені побажання й зауваження не зменшують теоретичне та практичне значення проведеного дослідження, його цілісність й наукову новизну, й можуть розглядатися як перспективні лінії подальших досліджень.

Загальний висновок:

Актуальність теми, самостійність та завершеність дисертаційного дослідження, наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих результатів дають підстави для такого загального висновку: дисертаційна

робота Куласвої Тетяни Валеріївни «Психологічні особливості переживання самотності в дорослому віці» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – **Куласва Тетяна Валеріївна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент –

**доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри теоретичної та
практичної психології Національного
університету «Львівська політехніка» Інституту
права, психології та інноваційної освіти**

І. І. Сняданко

Львівська політехніка
Взяв сей
за вченої
Ірина Р. Бредасєвська

